Tillitsfrämjande stadsplanering

Nationella Healthy Cities nätverket

Malmö stad

FÖRORD

Sedan 2008 har temagruppen Hälsosam Samhällsplanering inom WHO:s svenska nätverk Healthy Cities arbetet under avsiktsförklaringen *All fysisk planering ska vara hälsofrämjande.* 2013 samlade vi våra erfarenheter i skriften *Hälsofrämjande stadsplanering*[1] där vi främst betonade betydelsefulla faktorer i vår närmiljö som har möjlighet att påverka hälsans bestämningsfaktorer. Observera att ordet stadsplanering i titeln betyder all fysisk planering oavsett om den berör stad eller landsbygd. Nu har vi åter samlat våra erfarenheter och fokuserar på hur planering på olika sätt kan bidra till att stärka tillit mellan individer.

Parallellt med denna skrift har nätverket arbetat med frågor kring ledning och styrning. Ett viktigt ställningstagande därifrån gäller även här:
Tillitsbrist kan inte åtgärdas med tekniska lösningar. I implementeringen av Agenda 2030 ser vi tendenser till att lösningar snarare teknifieras och implementeras med manualtänkande än med förståelse. Manualer har aldrig skapat den förståelse som leder till förändring. Det är något som används när det inte finns tillit till mottagarnas, invånarnas, professionens och de förtroendevaldas förmåga att förstå, tänka själva och därefter agera tillsammans.
Allt fler medlemmar arbetar nu med att skapa en tillitsfull styrning och ledning. I motsvarande anda ser regeringens Tillitsdelegation över former för styrning och uppföljning av offentlig verksamhet. Frågor kring (brist på) tillit aktualiseras alltså inte bara inom temagruppen Hälsosam Samhällsplanering.
STORT TACK till alla i nätverket som tålmodigt granskat texten och bidragit med sin energi!

Om inget annat anges är fotografier tagna av undertecknad.

April 2020
Marianne Dock, programarkitekt,
Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad
Ordförande i Healthy Cities nationella temagrupp Hälsosam samhällsplanering

[1] *www.healthycities.se*

SAMMANFATTNING

Den fysiska miljön påverkar en mängd faktorer av social och hälsomässig karaktär. Hur våra bostadsområden ser ut kan underlätta eller motverka goda grannkontakter och tillit mellan människor. Vi vet att en av faktorerna för att må väl handlar om att uppleva sig som en del av ett sammanhang, och att vår inställning till andra påverkas av hur kvarter och bostadsområden är utformade och kopplade till det övriga samhället. När tendenser pekar på att den allmänna tilliten i samhället minskar, att den ofrivilliga ensamheten och den psykiska ohälsan ökar är det dags att allvarligt fundera på v**ilket ansvar den fysiska planeringen har** för att motverka dessa negativa tendenser.

Skriften lyfter fram behovet av gemensamma platser och företeelser som kan stödja både individers och samhällets sociala kapital. Ett kapital som i grunden bygger på att vi har tillit och förtroende till andra, och samtidigt är beredda att tolerera varandras olikheter.

Inför all form av stadsplanering är det nyttigt att påminna sig om att det tillitsfrämjande arbetet inte på något sätt går emot andra intressen. Det finns inga motsättningar mellan tillitsfrämjande stadsplanering och miljömässiga eller ekonomiska vinningar. Tvärtom kan insatser som underlättar för en ökad tillit bidra till en långsiktigt hållbar utveckling.

Tillit underlättas när det är lockande att vara ute på gemensamma platser.

SYFTE

Med denna systerskrift till *Hälsofrämjande stadsplanering* vill vi trycka på betydelsen av mänsklig interaktion i fysiska möten för att uppnå och underlätta social hållbarhet. Resultaten av de två angreppssätten (främja hälsa och främja tillit) skiljer sig obetydligt. Båda handlar om att miljön kring våra bostäder och i våra städer ska inbjuda till utomhusvistelse, gemensam samvaro och delaktighet. Så varför behövs det en ny skrift?

Det handlar bland annat om att den allmänna tilliten i samhället fortsätter att minska, samtidigt som bostadsbyggandet inte alltid gynnar möten och samvaro. Det handlar också om att den psykiska ohälsan ökar och att den ofrivilliga ensamhetens avigsidor uppmärksammas allt mer. Vedertagen forskning pekar på att den byggda miljön och dess sociala sammanhang påverkar individers förutsättningar, inställningar och levnadsval (se hälsans bestämningsfaktorer sid 9).

Många stadsplanerare beskriver svårigheter med att få gehör för sociala och hälsofrämjande faktorer i planarbetet. Faktorer som handlar om livskvalitet och som det är svårt att mäta värdet på. Som stöd till planhandläggare innehåller skriften därför hänvisning till kvantitativa mått, som i sig inte borgar för kvalitet men som kan underlätta och möjliggöra det.

Vi hoppas att fler yrkesgrupper kan inspireras av skriften, och att den exempelvis kan vara ett stöd för socialtjänsten och skolförvaltningar att lättare bli en del av samhällsplaneringen.

BAKGRUND

På många platser[2] ser vi hur den fysiska planeringen resulterar i krympande gemensamma utrymmen, mindre bostadsgårdar och färre ytor för samvaro. Många sociala aspekter, som exempelvis rör platser som gynnar spontana möten, har svårt att hävda sig när de ställs mot krav på projektekonomi och effektiv markpolicy.

Därtill kan läggas att samhällets ökade digitalisering har inneburit att vi klarar oss bra utan fysiska möten. Det går utan vidare att sköta sin bank- och postärenden från fåtöljen utan att träffa en annan levande varelse. Varor, och till och med det dagliga behovet av mat, kan beställas till dörren. När vi väl går ut tar vi med oss vår privata bubbla genom att ha hörsnäckorna instoppade och blicken fäst på mobilen. Ovanpå det syns att ensamhushållen fortsätter att öka, vilket på sikt också kan ha isolerande effekter, speciellt när ensamheten inte är självvald.

Ensamhet kommenteras oftare av låtskrivare än av samhällsvetare.

Robert Weiss

[2] *Hagastan Stockholm, Nyhamnen Malmö, Masthuggskajen Göteborg, Vårvik Trollhättan, m.fl.*

Behovet av individualism får inte gå ut över behovet av att stöta och blöta sig med den mänskliga omgivningen. Bostadsområdet och samhället måste fortfarande erbjuda kompensatoriska miljöer där det är enkelt och okomplicerat att få kontakt med andra individer, som man kan få och bygga förtroende till. Inte minst för att motverka det stora samhällsproblemet med ofrivillig ensamhet.

Frågeställningar

Healthy Cities nationella nätverk har utifrån WHO:s skrift Copenhagen Consensus of Mayors[3] (där platsens betydelse för hälsan poängteras) och de sjutton målen i Agenda 2030, valt att använda mål elva, Hållbara städer och Samhällen, som hävstång för att uppnå hälsofrämjande effekter. Nätverket gör det för att vi ser att mycket av den kunskap och förståelse som finns gällande exempelvis individers behov av gröna miljöer och grannskapsenheters storlekar, verkar få minskad betydelse. Trots ökad kunskap ser vi framförallt att den psykiska ohälsan ökar och att skillnader i hälsa mellan olika geografiska områden fortfarande är stor. Det har lett till att vi under det gångna året ställt oss två frågor som fått bilda ram och bakgrund till denna skrift.

- Hur kan stadsplanering få tydligare tyngd kring hälsofrämjande och sociala aspekter?
- Hur kan den byggda miljön stödja fysiska möten, bidra till ökad tillit och kompensera för geografiska skillnader?

Oavsett svar är vi övertygade om att den fysiska miljön påverkar faktorer som tillit och hälsa, både positivt och negativt. Vi ser därför ett behov av att betona att stadsplanerare och beslutande nämnder har ett påtagligt ansvar för att underlätta för tillitsfrämjande miljöer.

[3] *www.euro.who.int*

VAD TALAR VI OM

Det finns ett antal begrepp som kommer att återkomma i skriften. För tydlighetens skull förklaras hur vi i detta sammanhang tolkar begreppen social hållbarhet och socialt kapital.

Social hållbarhet

I Brundtlandkommissionens rapport ”Vår Gemensamma Framtid” definieras hållbar utveckling som ”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”. Tre övergripande ämnesområden pekas ut: den ekonomiska som handlar om hur vi fördelar våra resurser, den miljömässiga som handlar om hur vi behandlar vår omgivning och den sociala som handlar om hur vi människor mår och interagerar. Poängen är att ingen av dessa går att bortse från, så länge det lilla ordet vi indikerar att mänskligheten fortfarande existerar.

För att få en rättvis beskrivning av ett socialt hållbart samhälle måste vi också tillföra vad som menas med hur. Folkhälsomyndigheten gör det genom att beskriva:

Ett socialt hållbart samhälle är ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen.

I detta sammanhang kommer framför allt vikten av tillit och tolerans att betonas.

Socialt kapital, bonding och bridging

Centralt inom social hållbarhet är det sociala kapitalet, som främst handlar om de resurser som finns på individuell nivå och som kan prägla ett samhälle. Ordet kapital indikerar att den sociala förmågan står för en tillgång, med minst samma tyngd som monetära tillgångar.

Begreppet används här enligt Robert Putnams definition som representerar generell tillit och socialt deltagande. Forskningen skiljer på sammanbindande och överbryggande socialt kapital. Det sammanbindande, som också kallas bonding, består framför allt av de starka band som knyts mellan de som finns i ett nätverk eller annan gemenskap. Med överbryggande socialt kapital, även kallat bridging, menas de något svagare band som sammanför människor från olika nätverk med olika intressen.

I stadsplaneringssammanhang kan bonding kopplas till geografiska platser och liknas vid den sammanhållning som kan uppstå

”Tilliten är mycket viktig i samhället. Utöver att vara trygghetsskapande gynnar tilliten även ekonomisk tillväxt (-) förmågan till tillit påverkar livslängden”

Tidningen Stad, Lyckat samarbete, Caroline Dahl, mars 2019

i en trappuppgång, på en bostadsgård eller längs en radhuslänga. Någotsånär likartade människor i motsvarande situation har gemensamt intresse av den närmsta omgivningen och ser fördelen med att ha ett gott förhållande till sina grannar. Poängen med bonding är att den bygger på tillit och ett visst mått av tolerans.

På motsvarande sätt betyder bridging att man knyter kontakter eller åtminstone känner till de som bor i annorlunda kvarter och under andra förhållanden. Här behövs en större dos av tolerans, eftersom dessa individer per definition har andra förutsättningar.

Ytterligare ett begrepp, linking, har senare introducerat som det sociala kapital som utgör mera vertikala band mellan människor på skilda nivåer i formella konstellationer eller makthierarkier, och som inte lika lätt går att applicera på stadens utformning utan snarare har att göra med de processer som leder dit. Positiva effekter av linking kan exempelvis ses i högt valdeltagande och tilltro till myndigheter.

Notera att bonding inte existerar per automatik bara för att man råkar bo nära varandra. För att fenomenet ska uppstå måste det finnas förutsättningar som exempelvis en stödjande omgivning. Den återkommer vi till.

Festivaler och liknande arrangemang kan vara utmärkta tillfällen för människor att träffas på samma opretentiösa arena.

"Kontroll är bra, tillit är billigare" är en travestering på det motsatta som lär ha yttrats av Lenin (tillit är bra, kontroll är bättre)

TILLIT OCH TOLERANS

Byggstenarna i socialt kapital, eller kittet, bygger på tillit och tolerans[4] Det är den huvudsakliga anledningen varför vi valt att belysa en tillitsfrämjande stadsplanering. Höga värden på tillit och tolerans innebär högt deltagande i samhällslivet. Det i sin tur leder till samhällen som kännetecknas av mera samarbete, ömsesidiga insatser, starkare samhällsinstitutioner, en starkare ekonomisk utveckling och en bättre folkhälsa.[5] Tillit handlar om ett ömsesidigt litande på varandra. Det är en vacker och illustrativ tanke att ordet tillit blir det samma oavsett vilket håll det läses från. Tolerans handlar om att kunna acceptera varandras olikheter, så att tilliten inte stannar vid att bara lita på de med samma bakgrund och värderingar. Tolerans betyder dock inte att acceptera exempelvis antisocialt eller kriminellt beteende.

Avsaknad av socialt kapital

Vad händer i ett samhälle som brister i socialt kapital, där misstro gentemot andra tar överhand och tillit och gemensamt ansvar lyser med sin frånvaro? För den enskilde kan det innebära exkludering, från att bli osynliggjord eller baktalad i grannskapet till att utestängas från arbetsmarknaden. Isolering och ofrivilliga ensamheten innebär ökad risk för ohälsa, och har också den avigsidan att ett oönskat beteende kan utvecklas och bli destruktivt för omgivningen.

När individen, bostaden och även bostadsområden upplevs som isolerade från det övriga samhället i brist på gemensamma kontaktytor försvinner förutsättningarna för att bygga upp socialt kapital (bonding och bridging). Isolering innebär även brist på tillfällen där individer får uppfattning om vilka normer som är gällande.
Om vi bara koncentrerar oss på åtgärder för att stärka bonding, kan det leda till utestängning och misstro mellan människor, därför behövs även det överbryggande sociala kapitalet, bridging, med sitt krav på ett visst mått av tolerans. Inte minst för att vi ska få en erfarenhetsbaserad världsbild som kan bedöma uppgifter på exempelvis sociala medier och skilja riktiga uppgifter från rent förtal.

Ett stort socialt kapital i befolkningen ger positiva effekter på samhällsnivå. Motsatsen är en utveckling som leder till att det sociala kapitalet är så lågt att vi inte längre griper in när vi uppfattar oegentligheter i vår omgivning, utan istället väljer att vända bort blicken. Det är alltså av största vikt att anstränga sig för att ha en stabil och helst ökande nivå på samhällets sociala kapital.

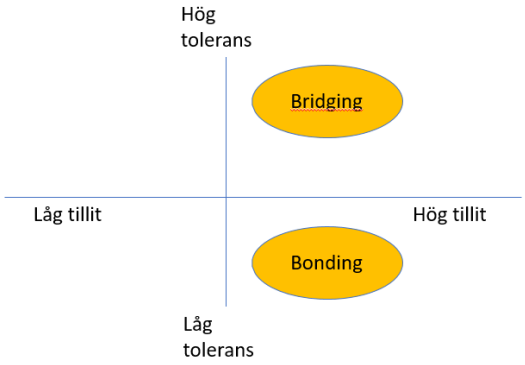

Fyrfältsprincipen är hämtad från skriften Tillit och tolerans

[4] *Tillit och tolerans, Jan Torgé 2015*
[5] *Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Malmö. Kommission för ett socialt hållbart Malmö 2012*

STADSPLANERINGENS ROLL

En berättigad fråga är på vilket sätt vår fysiska omgivning har med tillit att göra. För att klargöra det backar vi tillbaka till skriften Hälsofrämjande stadsplanering och ser åter på illustrationen av hälsans bestämningsfaktorer.[6] Eftersom den visar att det främst är den sociala omgivningen som påverkar vilka levnadsval vi gör, blir det också tydligt att bostadsmiljöns sammansättning av individers värderingar och ekonomisk status spelar roll, inte minst för barns uppväxtvillkor.

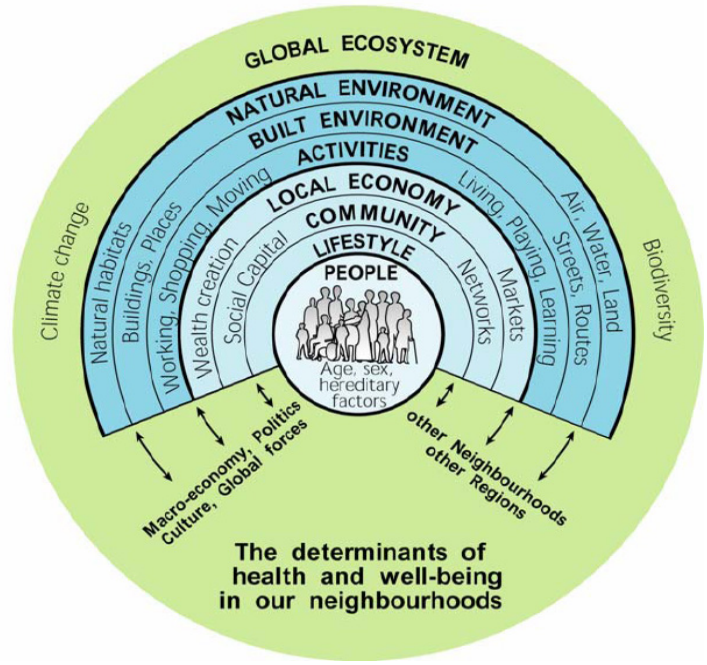

Begreppet blandad stad, som är en ofta förekommande term inom stadsplanering, betyder att olika funktioner sida vid sida tillför en variation av miljöer och människor, och har en flexibilitet som kan tillåta andra funktioner i framtiden. Blandad stad betyder också att människor med olika bakgrund och ekonomi ska kunna mötas inom samma bostadsområde. Med en sådan blandning är det lättare att undvika ett ”vi och dom” som är en vanlig orsak till att tillit och tolerans får ge vika för misstro gentemot ”de där andra”. Lokalisering av skolor och mötesplatser, val av bostadstyper och upplåtelseformer är faktorer som i stadsplaneringen kan underlätta eller motverka socialt kapital.

Förtätning i befintliga områden kan utnyttjas för att komplettera med bostadstyper som saknats, just för att få till en berikande blandning av olika sorters individer. Tilltron till de positiva effekterna av blandning kan dock leda till oönskade tillägg i ett område med enhetlig bebyggelse. Även om det kan verka lockande att tillföra exempelvis bostadsrätter bland hyresrätter måste det ske med hänsyn till den befintliga tillhörigheten. Onödiga slitningar kan uppkomma om en väl etablerad bostadsgård, som upplevts tillhöra bara de boende, efter komplettering har fått privata uteplatser till de nya bostadsrätterna. Likvärdighet måste alltid gälla.

---

[6] Illustrationen är en utvecklad bild av Dahlberg och Whiteheads ursprungliga från 1981

Mötesplatser kan ha olika utformningar. Deras värde är svåra att ange i siffror.

SOCIALA TENDENSER

Norden ligger högt i tillit, så högt så att den benämns Nordens guld.[7] Delvis förklaras fenomenet av de förhållandevis jämlika förutsättningar som råder. Dock visar undersökningar att unga (16–29 år), lågutbildade, arbetare och invandrare från länder utanför Norden i lägre grad litar på sina medmänniskor än andra. Även socialt utsatta personer och människor med dålig hälsa har klart lägre tillit. I flera av dessa grupper har tilliten sjunkit sedan 1990-talet. Även om tillitsnivån är fortsatt hög, så utmanas detta av att allt fler har betydligt lägre mellanmänsklig tillit. En annan sådan grupp som sticker ut är Sverigedemokraternas sympatisörer, som även de uppger en klart lägre tillit.[8]

Ökad ensamhet

Isolering och ensamhet bidrar inte till tillit och tolerans. När människor är på väg in i ett tillstånd av ensamhet triggas vad psykologer kallar en överdriven vaksamhet för sociala hot då världen upplevs som allt mer negativ.[9]

	Antal hushåll	*Andel av samtliga hushåll*	*Antal personer*	*Andel av samtliga personer*
	2017	*2017*	*2017*	*2017*
	1 person	*1 person*	*1 person*	*1 person*
0180 Stockholm	*195 990*	*43,9*	*195 990*	*20,5*
1280 Malmö	*65 908*	*43,0*	*65 908*	*19,8*
1480 Göteborg	*114 059*	*43,3*	*114 059*	*20,2*

Källa SCB

I Sverige bor var fjärde person i en egen bostad och andelen tenderar att öka. I Stockholm, Göteborg och Malmö är enpersonshushållen 43 procent (2017). Det behöver inte betyda att dessa personer upplever sig som ensamma, men när ytor för både möten och rekreation krymper, försvåras möjligheten till social samvaro och kontakt med grannar. Ofta blir de kommersiella ytorna de platser där kontakt med andra människor etableras. Det innebär att den ofrivilliga ensamheten har en ekonomisk aspekt eftersom kontakt med andra kan betyda en kostnad, antingen via ett café eller via en föreningsavgift. Här får våra bibliotek och andra öppna verksamheter en allt större roll att vara mötesplats för både unga och gamla.

Utöver att ensamhet inte gynnar tillit mellan människor konstaterar vetenskapen även hälsomässiga och samhällsekonomiska effekter av ensamhet, som högt blodtryck, påskyndat åldrande, försämrat immunförsvar och förhöjd mortalitet.

[7] *Tillit – det nordiska guldet, Ulf Andersson 2017*
[8] *Misstroendets lokalisering i höglitarlandet Sverige, Holmberg & Rothstein 2018*
[9] *från Den ensamma staden, Olivia Laing*

Som kuriosa kan nämnas att Storbritannien sedan 2018 har en ensamhetsminister. Där betraktas ensamhet som lika farligt som rökning och fetma, och innebär (utöver lidandet för individen) stora kostnader för sjukvården.

Hållplatser och perronger är platser där spontana samtal mellan främlingar fortfarande förekommer, ofta på grund av förseningar eller andra problem i trafiken

Mätbarhet

Svårigheter med att få genomslag för sociala frågor i stadsplaneringen handlar bland annat om avsaknad av bra mätverktyg, till skillnad från den ekonomiska och den miljömässiga hållbarheten som kan stödja sig på tydliga riktvärden av exempelvis koldioxidhalter och bullervärden. Det finns ingen enkel ”socialdioxid” eller ”klyftkompensation” som kan redovisas i den fysiska planeringens planer.

I brist på kvalitativa mått finns dock kvantitativa mått och värden som i viss mån kan kompensera för avsaknad av lagstadgade sociala värden. Det handlar exempelvis om Boverkets rekommendationer för skolgårdars storlekar. UN Habitat[10] är en organisation som tagit fram förslag på mått som kan användas för att få en uppfattning om hur hållbar en stadsutveckling är. Spacescape[11] är ett annat exempel på en grupp som försöker sätta mått på kvalitet. Användbart i sammanhang kring sociala möten är deras rekommendationer på bostadsgårdar som bör ha en yta på minst 10 kvm per boende (mer exakt uttryck som 20 kvm per 100 kvm BTA) och inte vara mindre än 1500 kvm

Här och i många sammanhang kring grannskapsplanering kommer siffran hundrafemtio upp som ett riktvärde på antal människor som utgör en övre gräns för vad som är en hanterbar gruppering. Översatt till stadsplanering betyder det att ett bostadskvarter med goda förutsättningar för social sammanhållning borde innehålla maximalt sjuttiofem lägenheter och en gård som landar på just minst 1500 kvm.

[10] *www.unhabitat.org*
[11] *www.spacescpe.se*

Tio- och elvaåringar har svårare att hitta stimulerande utemiljöer.

De inglasade balkongerna har prioriterats framför en stimulerande bostadsgård.

TENDENSER I STADSPLANERINGEN

I takt med att boendekostnaderna och kravet på effektiva lösningar ökar, syns också att gemensamma ytor får stryka på foten. Ofta gäller det platser där de boende kan umgås eller åtminstone bli medvetna om vilka personer som också bor runt gården eller vid gatan. Möjlighet att lära känna och få tillit till sina grannar minskar. Många gårdar som erbjuder något för barn vänder sig ofta till små barn (i sandlådeålder), medan tio-elvaåringar inte hittar något att stimuleras av .[12]

På många håll förespråkas med goda föresatser en tätare stad för att undvika att ta jordbruksmark i anspråk eller för att koncentrera infrastruktur och samhällsservice till begränsade ytor. Kunskaper från nittonhundratalets mitt om grannskapsenheters storlekar och behov av gemensamhetsanläggningar som lärdes ut på arkitektskolorna verkar ha tappat i betydelse. Den svenska varianten av grannskapsplanering, även kallad folkhemsarkitektur, blomstrar från sena 1940-talet till slutet av 1950-talet. (Tydligt i exempelvis Rosta Örebro, färdigt 1949, och Augustenborg Malmö, färdigt 1952) De följande miljonprogrammens ideal, att bygga för ljus och goda sanitära förhållanden, tappar många av de sociala idéerna samtidigt som grannskapstanken gradvis urholkades.[13]

[12] Märit Jansson SLU, Barnvänliga stadslandskap 2020
[13] Stockholm - Den planerde staden, Peter Lundevall 2006

Nu syns allt oftare bostadskvarter utan tillräcklig omsorg om samlingsplatser och möjlighet till interaktion mellan människor. Tendensen går hand i hand med en ökad individualisering där man fullt förståeligt inte vill behöva anpassa sig efter grannens tvättider eller städa upp efter dennes bristande ordning. Visst är det lockande med egen tvättmaskin i bostaden och en stor inglasad och helt privat balkong. Nackdelen med ett alltför individuellt samhälle där möten med andra i bostadsområdet minskar, är dock att det medför brister i socialt omhändertagande och omtanke om den gemensamma miljön. En viss social kontroll som kommer med några gemensamma ansvarsytor och en överskådlig boendemiljö är positiv, inte minst för att bidra till trygghet och motverka otrygghet.

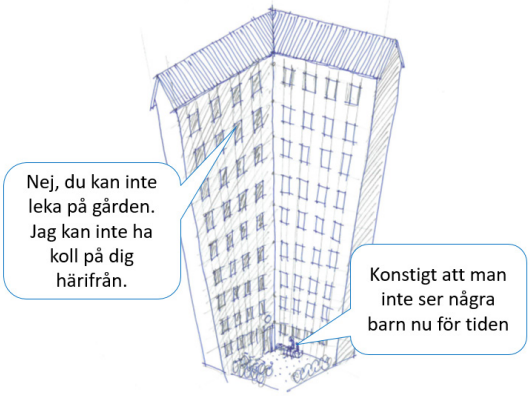

Låsta grindar och stängsel kring boendemiljöer kan vid en första anblick verka som socialt enande för de innanför avgränsningen, men det kan också innebära ett avståndstagande från andra och istället signalera otrygghet eftersom man tydligen behöver skydda sig från intrång. Även en olåst grind kan istället markera att man nu träder in i ett mer privat område som tillhör de boende.

Höga hus

Ett sätt att effektivisera yta är att förtäta och stapla boendet på höjden. Det visar sig dock att det högre bostadshuset kräver ett större kringområde för att klara parkering, grönyta, dagsljus m.m. så vinsterna försvinner lätt. Undersökningar (UN-habitat, Spacescape m.fl.) visar istället att en täthet på fyra till sex våningar är mest yteffektivt. Det är lätt att känna sig otrygg när det är svårt att hålla reda på vem som bor i den egna trappuppgången, eller vem som egentligen hör hemma på den gemensamma bostadsgården. Därmed försvinner lätt känslan av gemensamt ansvar, och risken för vandalisering och klotter ökar,[14] samtidigt som den sociala uppsikten minskar. När för många hushåll delar yta uppstår färre spontana kontakter.[15]

Den danske forskaren Jan Gehl har i sin bok Livet mellem husene (1971) pekat på hur viktigt det är att samla alla aktiviteter kring gator och stråk. Om vi staplar dem på höjden minskar livfullheten utomhus. Det är i den händelserika, trygga och definierade zonen spontana kontakter uppstår. Sådana platser är näst intill omöjliga att skapa kring höghus, eftersom bristen på överblick redan från början gjort de boende restriktiva i sitt kontaktnät.

Hämtat från Dialog-PM 12 inför ÖP 2000 i Malmö

Jämlika förutsättningar

Ytterligare en tendens handlar om hur våra samhällen blir mer och mer geografiskt polariserade mellan hög- och låginkomsttagare.[16] Stora skillnader i materiella och ekonomiska förhållanden skapar social oro. När gapet mellan människors förutsättningar blir större ökar sannolikheten för att individers frustration och känsla av orättvisa också ökar. Sådana frustrationsgap kan förvandlas till individuell skuldbeläggning och undertryckta känslor av skam, känslor som späds på när människor utsätts för olika typer av diskriminering. Den totala avsaknaden av gemensamhet med ”de andra” (ett överbryggande socialt kapital) gör att frustrationen ibland tar sig våldsamma uttryck.[17]

[14] *Utopia on trial, Alice Colema*
[15] *Grannrelationer i förort, R 147, 1985 Byggforskningen*
[16] *Tapio Salinen m.fl.*
[17] *Hans Abrahamsson från Malmökommissionens slutrapport*

VAD KAN STADSPLANERING GÖRA

Denna skrift hade inte kommit till om inte vår temagrupp haft en fast övertygelse om att den fysiska miljön har möjlighet att påverka vårt sociala kapital, och att vi med planering och framförhållning kan öka individers tillit och tolerans gentemot varandra.

UNDERLÄTTA FÖR BONDING

I vårt resonemang där vi vill underlätta för det sociala kapitalet måste vi komma ihåg att förmåga till tillit grundas som det heter vid köksbordet. Stadsplanering i detta sammanhang har givetvis sin begränsning, men har förutsättningar att ändå påverka ända in till köket. För att bena upp stadsplaneringens möjligheter startar vi just i det privata hemmet och fortsätter ut till mer publika platsen.

Den lilla platsen utanför den entrén kan vara platsen där främst de som bor i huset kan lära känna varandra.

Intill den privata sfären

Ingen bostad bör vara totalt avskild från andra. En viss insyn till grannen ska göra det svårt att isolera sig fullständigt. Det handlar bland annat om rena säkerhetsfaktorer som att upptäcka missförhållanden inom familjer men också för att motverka den ofrivilliga ensamheten. Här utgör den gemensamma trappuppgången eller förgårdsmarken en sådan första passiv uppsiktsplats.

Den närmsta gemensamma sfären

En mer aktiv plats utgörs av ett utrymme som vi delar med en mindre grupp människor och som vi inte måste uppehålla oss i men har frihet att välja om vi så önskar. Det kan vara en del av eller hela bostadsgården, något gemensamhetsutrymme i bottenplan, den lilla närlekplatsen eller någon annan plats som de boende känner lite mer ägarskap över än vad andra i området gör. Allra helst ska det vara möjligt för de boende att kunna påverka både platsens användning och utseende. Här är tillfälle att lära känna och bekanta sig med sina grannar, och kan betyda

allt från att bara veta vem som också bor i huset eller på gatan till att man byter tjänster och arrangerar gemensamma festligheter. För att en sådan plats ska upplevas som de boendes område, måste den vara avgränsad på ett sådant sätt att den inte inbjuder till passage eller på annat sätt signalerar att vara till för alla. Observera att det inte betyder låsta grindar, som kan signalera att världen utanför är otrygg.

Den utvidgade gemensamma sfären

Kvarteret, det mindre stadsdelstorget eller områdesparken, utgör nästa sfär. Här träffas fortfarande människor med ungefär samma bakgrund. Skalan är fortfarande sådan att man kan känna tillhörighet till platsen och människorna, och tillräckligt ofta stöter man samman med samma människor så att man kan börja nicka igenkännande till varandra.

Vad innebär det i praktiken/vad finns det för styrmedel

Stadsplaneringens verktyg kan vara trubbiga när det gäller sociala faktorer, men det finns sätt att i förfarandet av detaljplaner styra upp sociala förutsättningar. Lättast är att sätta krav på ytor, exempelvis på hur många kvadratmeter bostadsgård som behövs för varje lägenhet när behov av cykelparkering och komplementbyggnader räknats bort. Normer som handlar om avstånd till grönytor, lekplats, livsmedelsaffär, förskola och grundskola kan vara andra hjälpmedel som underlättar för bonding och goda livsmiljöer. Se även tips till planhandläggare längst bak i skriften.

Den lokala livsmedelsbutiken är en plats där man känner igen och börjar hälsa på de som också handlar där.

Kravlösa platser som stadsparken och större lekplatser är utmärkta platser där man stöter på andra människor från andra kvarter och stadsdelar.

UNDERLÄTTA FÖR BRIDGING

Det finns ingen större mening att försöka nå ett överbryggande socialt kapital, bridging, utan att först ha grundat med det sammanbindande bonding. Litar du inte på dina likar i den närmsta omgivning är sannolikheten stor att du inte heller litar på andra. Åtgärder som underlättar för tillit och gemenskap i bostadsområdet bidrar alltså också till att minska tröskeln för att även möta eller tolerera olika grupper från andra delar av staden.

Koppla samman sfärer

För stadsplanering handlar bridging mycket om att se till att staden hänger samman och upplevs som att det är nära till platser som delas av många. Det ska vara osökt och friktionsfritt att röra sig mellan bostadsområden med olika karaktär. Det är lätt att mentala barriäreffekter, som exempelvis kan uppstå mellan bostadsområden med olika upplåtelseformer, förstärks ytterligare för att barriären manifesterar sig i en trafikerad gata eller infartsled som inte kan korsas.

Här ligger framförallt möjligheter att stimulera till socialt deltagande genom att skapa mötesplatser av såväl spontan som planerad natur. I planeringssammanhang betyder det att ansvaret många gånger ligger på den offentliga sektorn som ska ge förutsättningar för allmänna och gemensamma kontaktytor. Den enskilde fastighetsägaren har ofta nog av att det egna beståndet upplevs socialt stabilt, och ser inte främst ett behov av att underlätta för ett överbryggande socialt kapital, även om många bidrar ekonomiskt till de allmänna platsernas utformning vid nyproduktion.

Åtgärder för att stärka enbart det sammanbindande sociala kapitalet kan leda till social exkludering och misstro mellan människor.

Här kan istället offentliga aktörer bidra med lokalisering av exempelvis kulturhus, områdesbibliotek, fritidsanläggningar m.m. som medvetet kan placeras så att de utgör en samlingspunkt för olika typer av områden. På den regionala nivån kan det innebära att man bidrar med hur kollektivtrafikens linjedragningar kopplar samman stadens olika delar, kopplar stad med landsbygd eller var man lokaliserar sina vårdinrättningar. Det är också den offentliga sektorn som råder över hur gator och stråk planeras och som får stor inverkan på hur nära och tillgänglig staden upplevs.

Det fria skolvalet tillsammans med de privata skolornas etablering har gett samhällsplaneringen sämre verktyg att se till att barn från olika socioekonomisk bakgrund studerar på samma skola. Här behöver man fundera på hur kompensatoriska åtgärder ändå kan se till att barn och ungdomar träffas över klassgränserna. Överlag behöver planering beakta barns behov av att kunna röra sig utan vuxet sällskap, för att de också ska kunna bidra till bridging.

En stor del av det utbud som gynnar att människor möts kommer från den civila och kommersiella sektorn. Dessa aktörer har möjlighet att skapa inkluderande miljöer där sammanhållning mellan olika typer av människor och grupper uppmuntras. Stadsplaneringens uppgift blir här att underlätta för dessa aktörer att utgöra en överbryggande roll.

Vad innebär det i praktiken/vad finns det för styrmedel

Bonding som berör den närmsta omgivningen behandlas ofta i detaljplaner och där ligger ofta resultatet i byggherrens vilja att gynna sociala faktorer. När vi kommer till bridging är ansvaret till större del regionens eller kommunens med sitt ansvar för planeringen, och då ofta i mer övergripande planer som Översiktsplaner och Planprogram. Här har offentligheten en viktig funktion för att stötta det överbryggande sammanbindande sociala kapitalet, där styrmedlet många gånger ligger i de politiska målsättningarna.

> För att skapa trygga och goda uppväxtförhållanden för alla barn krävs att miljö- och stadsplanering genomsyras både av barnperspektiv och av barnets perspektiv, av barns delaktighet och utgår från hälsofrämjande strategier. Skapa fler mötesplatser, öppna förskolor, lekplatser, gröna miljöer som stimulerar lek och rörelse, öka barnsäkerheten allmänt och i trafiken.
>
> *Marie Köhler 2013 Barn i Malmö Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa*

Platser för överbryggande av olika karaktär

UNDERLÄTTA FÖR LINKING

En tillitsfrämjande stadsplanering hör samman med en tillitsbaserad hantering. För att underlätta för linking bör planeringen inriktas på att tidigt involvera och kommunicera riktlinjer. Det gäller både internt inom den egna organisationens förvaltningar som externt gentemot medborgare och lokala aktörer. Om det inte tidigt i planeringen redovisas identifierade målkonflikter och kommuniceras konsekvenser skapas lätt misstro till myndigheter i stället för tillit. Hur ska invånarna då vilja vara en del av lösningen?

En öppenhet för lokala kunskaper är istället ett tillitsfullt och inbjudande tillvägagångssätt, som givetvis kräver en hög toleransnivå gentemot avvikande åsikter. Framför allt behövs en tydlig kommunikation om vilken befogenhet och vilka ansvarsområden som kommun och region har, vilka regelverk som gäller, vilka beslut som redan tagits och var det finns öppenhet för dialog. På så sätt kan ramarna för involveringen i planering göras tydligare.

Vad innebär det i praktiken/vad finns det för styrmedel

Det finns tydligt beskrivet i Plan och bygglagen, PBL, när i planeringen som samråd ska hållas, vem som ska samrådas med och hur det ska gå till. Därutöver har varje kommun eller region möjlighet att upprätta kommunikationsstrategier och bestämma på vilket sätt som utomstående aktörer ska bli involverade i hantering av ärenden. Det kan vara allt ifrån att erbjuda ren information till att få vara med och föreslå förändringar som man exempelvis gör i arbetet med medborgarbudget.

UNDERLÄTTA FÖR PRIVATA INITIATIV

Stadsplanering och den fysiska omgivningen har dock sin begränsning. Till syvende och sist är det människorna i den fysiska miljön som gör skillnad, och där inkluderande miljöer som bidrar till sammanhållning mellan olika typer av människor och grupper uppmuntras. Här har det etablerade lokala föreningslivet och kulturella arrangemang stor betydelse för att ge människor möjlighet att mötas i ett gemensamt intresse och därmed främja även det överbryggande sociala kapitalet.

Stadsplanering kan underlätta för att även civila initiativ som inbjuder till delaktighet kan komma till stånd. Det kan handla om att redan vid planering se till att det finns möjliga ytor för ett privat engagemang eller att kommunens egen mark och byggnader har en sådan utformning att privatpersoner kan låna utrymmet för gemensamma arrangemang.

Odling är ett bra exempel på hur privata initiativ kan bidra till kontakt mellan åldrar och generationer.

Vad innebär det i praktiken/vad finns det för styrmedel

Den offentliga sektorn har bara indirekta medel för att påverka den privata sektorn. Vad som kan göras handlar mycket om att bjuda in till delaktighet och samtala om sociala faktorer. Om det fanns någon kort och enkel uppmaning till arkitekter, planerare, byggentreprenörer och fastighetsägare för att få dem att underlätta för ett stabilt socialt hållbart klimat skulle det vara att se till att det är lockande att vistas utanför den privata bostaden.

BOSTADSPROJEKT DÄR TILLITSTANKAR STUDERAS EXTRA

Rosengårds fastighets AB är ett Malmöbaserat bostadsföretag som inför den här skriften låtit temagruppen följa arbetet med förtätning av ett klassiskt storskaligt bostadsområde. Intentionerna från bolagets sida är att stärka sociala faktorer utan att för den skull ge avkall på affärsmässig lönsamhet. Framför allt har man låtit planeringen ta tid (ett tävlingsförslag togs fram 2011 och detaljplanearbetet har startat först 2019), och under tiden bland annat byggt upp ett förtroende hos de boende i de drygt sextonhundra lägenheterna tillsammans med trettio stolta (och oavlönade) trappvärdar som fungerande länkar.

Den projekttrötthet och misstro man från början möttes av har ersatts med både intresse och förslag från de boende, när det visat sig att samtal och deltagande har lett till handling. Tillsammans med bland annat Nyföretagarcentrum stöttar man lokala initiativ för att öka sysselsättningsgraden, och den populära utbildningen där vuxna lär sig cykla får hela tiden förfrågningar från nya aspiranter.

De fysiska förändringarna handlar om att förstärka ett genomgående och kopplande stråk (bridging) med kantande verksamheter och bostäder. De existerande rymliga gårdarna med en flytande tillhörighet och oklara förhållande till sin omgivning stramas upp med nya byggnader för att stärka tillhörigheten och begränsa skalan (bonding). De boende är medvetna om förändringarna och har överlag mottagit dem positivt.

Framgångsfaktorerna är inte självklara utan bygger på att intentionerna kan fullföljas. Trovärdigheten, att ansatserna verkligen ska leda till mer tillitsfrämjande och omhändertagande miljöer, ligger inte bara i förpliktelsen gentemot det förtroende man byggt upp, utan också i att bolaget kommer fortsätta förvalta sitt enda bestånd.

Privata initiativ har många gånger förmåga att samla till lokala företeelser

Vallastaden är ett område där sociala faktorer spelat stor roll i planeringen. Se mer om Vallastaden sid 24.

Med modiga fastighetsägare kan boende gemensamt ansvara för utrymmen på markplan.

TILLIT OCH MAKT

Några ord måste ägnas åt kopplingen mellan tillit och makt. Det går inte komma ifrån att tillit, och förmågan att lita på att andra kan hantera en uppgift eller en plats, handlar om att avsäga sig makt. Att dela på ytor, att samutnyttja, att lita på att andra inte missbrukar en situation handlar om att släppa på makten och lita på att andra kan ta ansvar, utan att behöva lägga tid och resurser på kontrollfunktioner. Gemensamhetslokaler i flerfamiljsfastigheter kunde kanske skötas av de boende själva om de bara fick ansvar och tilltro. Säg exempelvis att en fastighetsägare krymper varje lägenhet med några procent och lägger dessa ytor i en gemensam del på bottenvåningen. En plats som kan lånas när man vill ha barnkalas, större middagar och däremellan utnyttjas som trapphusets samlingsplats. Föreningslivet klarar av att sköta sina lokaler. Varför skulle inte en trappuppgång med rätt förutsättningar klara av det? Det betyder att tillit givetvis också kräver en stor portion mod. Det kommunala bostadsbolaget Helsingborgshem ligger exemplariskt långt framme i arbetet med att pröva okonventionella lösningar för att öka gemenskapen mellan de boende.

INVÄNDNINGAR

Vän av ordning kan fråga sig om vi ändå inte är ute i ogjort väder. Vill verkligen människor dela utrymme med sina grannar eller tvingas till social samvaro. Är inte det här också en variant av social ingenjörskonst?
Den hyresgäst som inte vill använda sittplatserna på gården eller tänker utnyttja bottenvåningens gemensamhetslokal går kanske miste om yta i lägenheten och måste ändå betala för ytor hon inte använder (scenariot liknar det som kan belasta bostaden för garaget oavsett om du har bil eller inte). Försvaret handlar om att varje hyresgäst vet förutsättningarna redan vid uthyrning, och att det är frivilligt att utnyttja lokalen. Planerarens uppgift är att möjliggöra men inte att tvinga.

En annan invändning kan röra vårt fokus på individers sociala kapital. Bortser vi ifrån andra övergripande sociala frågor som jämlikhet, jämställdhet, barnkonvention, hälsa och mycket mer? Har vi fastnat i den klassiska en-fråge-fällan? Minns då att tillit är kittet och grundbulten, och helt nödvändigt för att uppnå social hållbarhet. Med sammanlänkande och kopplande områden kan vi lättare erbjuda mer jämlika förutsättningar. När fler människor gemensamt och tillitsfullt deltar i utemiljön blir den tryggare för män, kvinnor och barn. Har vi dessutom i den blandade staden fått en uppsjö av olika företeelser och människor, ökar barns möjlighet att hitta passande vuxna förebilder.

Sist men inte minst: när omgivningen är så lockande att vi hellre är ute än inne, har vi sett till att hälsokontot ligger på plus.

EXEMPEL FRÅN MEDLEMMARNA

Av den hittills framkomna texten kan man få intrycket att det bara byggs och planeras undermåligt för sociala faktorer. Här följer ett antal bidrag från medlemskommunerna som visar att så inte är fallet.

Skövde

I Skövde utmärker sig bostadsområdet Aspö Eko-logi. Platsen bjuder på en stadsbondgård med djur och ett rekreationsområde med koloniområde, natur, sjöar och en förskola. Här har Skövdebostäder utöver en blandning av vanliga bostadstyper även byggt gruppboende och trygghetsboende. De ambitiösa och tillitsfrämjande åtgärder som här uppmärksammas bygger dels på den blandade bostadssammansättningen som tilltalat grupper med olika ekonomier, dels på de gemensamma platser och lokaler som erbjuds både hyresgäster och andra. Här har man gemensamt kunnat titta på fotbolls-VM, haft loppmarknad, ordnat språkcaféer och målerikurser, eller som de själva uttrycker det:
”Här har vi skapat nya lokaler som används av hyresgäster och andra till aktiviteter som bidrar till ett trivsammare och varmare samhälle, som bejakar mångfald och förbättrar möjligheter till integration.”

Gemensam odling i Aspö. Fotograf Mikael Ljungström, Scandphoto

Portalen är aktiv i bland annat Ringdansen. Foto Kalai Karlsson

Tillsammans bidrar Skövdebostäders ansträngningar till att utveckla en mängd aktiviteter för boende inte bara i deras eget bestånd. Framför allt är det nyttigt och värdefullt att konstatera att det inte finns någon motsättning i att vara ett vinstdrivande bostadsbolag och samtidigt arbeta för att stärka den sociala hållbarheten och bidra till invånarnas sociala kapital.

Norrköping

I Norrköping finns mötesplatsen Portalen i de socioekonomiskt segregerade stadsdelarna Hageby, Navestad och Klockaretorpet. Portalens syfte är att vara just en port till arbetlivet genom att arbeta aktivt för att få ut fler människor i egenförsörjning. Portalen drivs som ett partnerskap mellan det kommunala bostadsbolaget Hyresbostäder, Norrköpings kommun, ABF, Svenska kyrkan och Marieborgs folkhögskola. Genom samverkan mellan olika samhällsaktörer tillsammans med den noggrant utvalda platsen för Portalen skapas tillit mellan samhället och människorna som verkar i det aktuella bostadsområdet. Platsen för Portalen är viktig och ska vara nära de människor som den finns till för. I Hageby finns Portalen belägen i en byggnad som tidigare fungerade som tvättstuga.

Verksamheten utgår från fyra hörnstenar – närhet, enkelhet, nätverk och ömsesidig nytta (50/50). Den sista hörnstenen, ”ömsesidig nytta (50/50)”, är central för att skapa tillit mellan människor på Portalen, men även mellan Portalens deltagare och övriga samhället. När du är deltagare på Portalen förväntas du också bidra till verksamheten genom att dela med dig av din kompetens. Detta sker på många olika sätt, ett exempel är språkträning där de som är bättre på svenska hjälper de deltagare som har större utmaningar. Lär mer om Portalens arbete på https://www.portalennorrkoping.se/.

Exempel från Växjö med satsning på både ökade möten och ökad fysisk aktivitet. Foto Anders Hall

Växjö

Kommunens Öppna jämförelser har visat på minskad tillit och ökad ensamhet. Det senare inte minst tydligt hos barn och unga. En av åtgärderna för att minska den allmänna isoleringen har varit att koppla rekreativa promenadstråk runt, och via broar även över, de lokala sjöarna. De nya fysiska kopplingarna har förstärkts med en omhändertagen omgivning och medvetna satsningar på konstverk längs stråken. Dessa konstverk har blandade uttryck och har ibland haft spekulativa karaktärer som utöver sin fysiska närvaro bidrar som snackisar i samhället. Det i sig har gjort att intresset för att ta en hälsofrämjandepromenad runt sjön ökat, med den bieffekt vi här vill åt att människor med olika bakgrund befinner sig på samma platser. Att dessutom få möjlighet att ta del av debatterna kring ett konstverks vara eller inte vara, antingen på platsen eller i media, bidrar också till att uppleva delaktighet i ett större sammanhang.

Malmö

Stadsbyggnadskontoret strävar efter ett ökat deltagande och ett ökat inflytande för stadens medborgare, inte minst de yngsta, i enlighet med intentionerna i Barnkonventionen. Förskolor och skolor letar samtidigt efter utmaningar som kan stimulera barns nyfikenhet och lärande och utveckling. Genom att delta i varandras ordinarie processer, kan båda verksamheterna vinna på det fördjupade samarbetet, som därmed också blir ett ordinarie arbetssätt på sikt. Det har också blivit ett sätt att stärka den pedagogiska verksamheten i Malmö stad, som i sin tur förbättrar barn och ungas uppväxtvillkor.

Barns röster kring sin egen närmiljö var fokus i ett pilotprojekt på Johanneslust förskola inför InnoCarnivalen 2018. Arbetssättet stärkte såväl barnen, pedagogerna och pedagogiken, och har så småningom även gett avtryck i utemiljön. Samarbetet har skalats upp till stadsdelens samtliga förskolor och fokuserade under läsåret 2018/19 på de pågående stadsutvecklingsprojekten i närområdet. Den initiala frågeställningen som gavs till barnen handlade om trygghet och trivsel i området. Genom att bli tillfrågade och lyssnade till kände sig barnen sedda och visade på ansvar. Genom att aktiv utforska platsen har den också blivit deras. Barnen har genom processen gått från att vara rädda *för* platsen till att bli rädda *om* den.

En annan förskola fick arbeta med frågor kring järnvägsstationer i samband med att den närliggande Rosengårds station skulle invigas. Barnen ställde sedan ut sina idéer i Amiralsstadens lokal.

Amiralsstadens lokal

Linköping

För Vallastaden, som var arena för bo- och samhällsexpo 2017, har social hållbarhet varit en av grundstenarna i planeringen av den nya stadsdelen. I det kvalitetsprogram som togs fram för Vallastaden framgår bland annat att de täta kvarteren ska innehålla små fastigheter och bostadshus med måttligt antal lägenheter, vilket eftersträvar minskad anonymitet gentemot grannar och ökad upplevd trygghet. Ett karaktärsskapande inslag i Vallastaden är att alla kvarter har en gemensam byggnad med tillhörande utemiljö, som utgör en samfälld tillgång utöver varje fastighets egen privata del. Dessa så kallade ”felleshus” skapar möjlighet att stärka den sociala gemenskapen genom att kombinera nödvändiga och frivilliga funktioner, genom exempelvis tvättstuga och odlingsmöjligheter eller postfack och fikaplats. Felleshusen förvaltas av de boende, där tanken är att ett gemensamt ansvar ska leda till att människor möts. Linköpings kommun har satt som krav i Vallastaden att det i varje kvarter avsätts en tomt för ett felleshus, med en byggnad på minst 250 kvm, med tillhörande utemiljö. Felleshusen har blivit ett identitetsskapande inslag i Vallastaden genom sin egenskap av social mötesarena för de boende.

Blandade hustyper och upplåtelseformer i Vallastaden.

SLUTSATSER OCH UTMANINGAR

Några sanningar som kan tålas att mejslas in i medvetandet med versaler lyder:

- Samhällen är SOCIALA KONSTRUKTIONER

Det finns en uppsjö av dokument som bekräftar det ovanstående och beskriver betydelsen och nyttan av att stötta socialt kapital och stärka tilliten i samhället. Larmrapporter om ökad ofrivillig ensamhet, ökad psykisk ohälsa och segregerade områden duggar tätt. Det skrivna ordet är en sak, men hur går vi från rapporter till förståelse som leder till handling? Hur ska exempelvis plats för sociala möten och barns ytbehov få samma tyngd som ytor för parkering, sopor och dagvatten? Att arbeta med sociala frågor i en exploateringsstyrd stadsplanering kan vara minst sagt frustrerande, men tillitsfrämjande åtgärder behöver inte betyda att aspekter som miljö och ekonomi får stryka på foten. Tvärtom går de oftast hand i hand, speciellt när man ser till de långsiktiga resultaten.

Morot och piska

Förändringar i attityder och prioriteringar kräver både en blandning av belöningar och hot. Rökning är ett sådant exempel, där information om hälsosammare liv kombinerat med lagstiftning har förändrat synen på cigaretter och tobaksrökning. På motsvarande sätt kan sociala frågor, utöver en massiv rapportering kring nyttoeffekter, även behöva stöd i lagen, eller åtminstone stöd i de riktlinjer som varje kommun och region kan upprätta.

Uppmaningar

Vi uppmanar:

- Bostadsbyggare att inte snåla på utrymmen för möten och samvaro. Den kortsiktiga vinningen av att spara in på dessa ytor, överskuggas av den långsiktiga fördelen med trivsamma miljöer, minskad omflyttning och minskad vandalisering
- Fastighetsägare att, utöver ovanstående uppmaning, ha mod att lita till sina hyresgäster och dela med sig av både makt och ansvar.
- Politiker att fråga efter riktlinjer och sociala konsekvenser och försäkra sig om att de planer de godkänner har tillräcklig omsorg och plats för det mänskliga mötet.
- Arkitekter att stå på sig och använda det digra kunskapsmaterial som finns om nyttan av ett samhälle där invånarna har ett stort socialt kapital och om ensamhetens baksida.
- Kommunala handläggare att hjältemodigt stötta de ovanstående aktörerna i de nämnda utmaningarna.
- Boverket, Folkhälsomyndigheten och andra myndigheter att driva arbetet med att ta fram riktlinjer som underlättar för handläggare i planprocesser att hävda sociala och hälsofrämjande värden.

Även undanskymda platser som kan upplevas som otrygga i parken behöver värnas och benämnas

DE FÖRLÖSANDE SVAREN

Hur blev det då med svar på våra två inledande frågor?

- Hur kan stadsplanering få tydligare tyngd kring hälsofrämjande och sociala aspekter?
- Hur kan den byggda miljön stödja fysiska möten, bidra till ökad tillit och kompensera för geografiska skillnader?

För den tålmodige läsaren som tagit sig hit och förväntar sig svar på hur-frågorna kan besvikelsen bli stor. Det finns inga lätta svar. Nedan har vi dock listat några punkter kring vad man som planerare eller handläggare kan göra.

Benämn platser

Redan i de första skisserna kan platser för bonding och bridging medvetet utpekas. De engelska uttrycken kan vara otydliga och onödigt akademiska att använda, men om man benämner och visar på platsen för trapphuset, platsen för gårdsgemenskap, platsen för sandlådan, platsen för elva-åringarna, platsen för bostadsområdet etcetera och platser som förenar mellan områden av olika karaktär får man svar på frågan var man kan möta lika och olika. Om markeringarna får följa med i processen är det lättare att se när en mötesplats försvinner eller får en för ändamålet felaktig storlek.

- Trappuppgångens plats
- Bostadsgårdens plats
- Kvarterets plats
- Områdets plats
- Privata platser

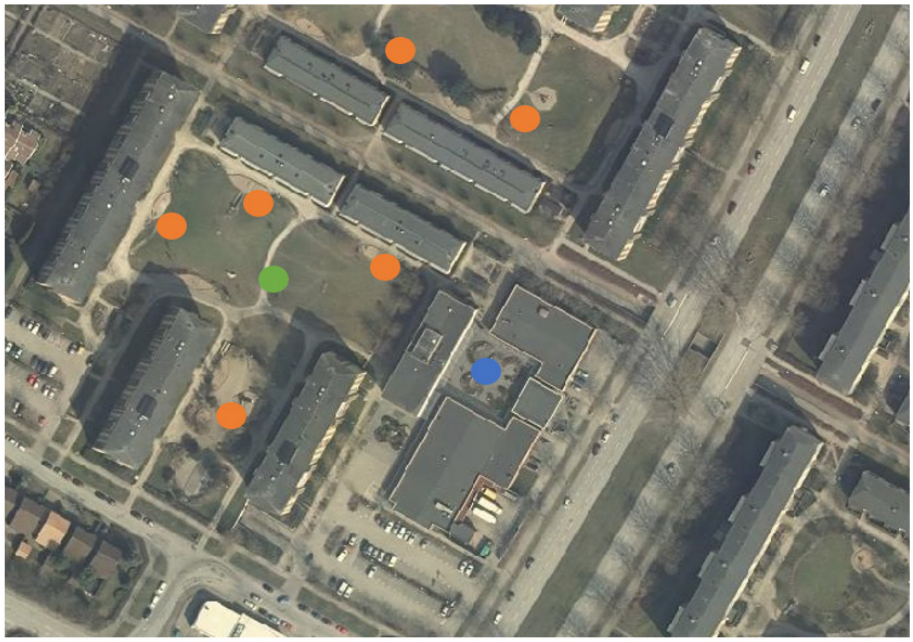

Det är inte alltid det går att peka ut "platsen för elvaåringar", men man kan åtminstone försöka benämna tillhörighet så gott det går. På den här platsen finns exempelvis inga speciella utrymmen som tillhör bara trappuppgången, vilket också är en intressant upplysning..

Redovisa kvantitet

Vi har tidigare pekat på svårigheten att mäta kvalitativa hälso- och tillitsfrämjande åtgärder. Det går inte att garantera kvalitet bara för att ord som god och bra upprepas. Det som återstår är att ta fasta på de mått och jämförande tal som indirekt säger något om det förväntade slutresultatet.

Här kan mycket som påverkar upplevelsen lyftas fram beroende på vad som behöver förstärkas: ANDELAR (vilket exploateringstal, hur många förväntade hushåll delar på samma trappuppgång/gård/park, hur stor andel träd och parker i förhållande till byggvolymen, hur stor del cyklar/avfallshantering/handikapparkering tas av kvartersmarken, hur stor del utåtriktad verksamhet i bottenvåningarna, etcetera). FAKTISKT AVSTÅND (till service, skola, lekplats, kollektivtrafik, park, mellan entréer, mellan gatukorsningar, etcetera).

För att förstå vad ett mätetal anger behövs också ett jämförelsetal, antingen från de studier som tidigare nämnts eller med en hänvisning till ett välkänt område med motsvarande förhållande.

Fördelen med den kvantitativa beskrivningen är att den är faktisk, och inte är färgad av något personligt tyckande.

Bedöm konsekvenser

När det kommer till konsekvenser kan det vara svårare att vara objektiv. Bidrar den föreslagna planeringen verkligen till bättre eller sämre förhållanden? Här handlar det ofta om rimlighet: den befintliga parken kommer sannolikt utsättas för mer slitage, barnfamiljerna kommer troligen välja den närliggande skolan, etcetera. Att barnkonventionen har blivit lag ger de förväntade konsekvenserna för barn en större tyngd än tidigare. Den uttalade ambitionen, utifrån konventionens vägledande principer, att Alla barn har samma rättigheter och lika värde, gör även här jämförelse med andra områden intressant.

MISSTRÖSTA INTE!

Tillsammans med de kunskaper som redan finns borde en fortsatt stadsutveckling visst kunna se till att inte bara beakta utan också främja tillit, hälsa och välmående.

Malmö stadsbyggnadskontor april 2020